

Ks. Kazimierz Matwiejuk
UKSW

Celebracja Eucharystii w Kościele chaldejskim

Jezus Chrystus ustanowił Eucharystię w Wielki Czwartek, w przeddzień swej śmierci na krzyżu (Łk 22,15). Poleciał też apostołom, aby ten obrzęd sprawowali oni i ich następcy na Jego pamiątkę (1 Kor 11,25). A w tym obrzędzie, za pomocą znaków chleba i wina, utrwalił On swoją paschę. Jej sprawowanie polega na uobecnianiu, w sposób sakramentalny, tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Wcielonego Słowa.

Kościół apostołowski, celebrując Eucharystię, powtarzał słowa i czynności Chrystusa z wielkoczwartkowego Wieczernika. Judeochrześcijanie, stanowiący pierwsze pokolenie uczniów wcielonego Syna Bożego, uczęszczali nadal do świątyni jerozolimskiej, a równocześnie sprawowali własną liturgię, „łamiąc chleb po domach” (Dz 2,44-48). Pod koniec I wieku celebracja Eucharystii miała już określony porządek, chociaż teksty były przygotowywane przez poszczególnych przewodniczących do konkretnej celebracji. Był to bowiem czas improwizacji liturgicznej¹.

W I wieku Ewangelia dotarła nad Tygrys i Eufrat. W Mezopotamii i Chaldei powstawały wspólnoty uczniów Pana. Ci, posłuszni poleceniu Chrystusa, gromadzili się na sprawowanie Eucharystii. Jej celebracja zasadniczo była identyczna z obrzędami w innych wspólnotach zakładanych przez apostołów. Z czasem pasterze Kościołów lokalnych włączali obrzędy, wzięte z własnej kultury. Stały się one drugorzędnymi znakami liturgicznymi, które w zrozumiały sposób komunikowały uczestnikom celebracji mszalnej treści misterium eucharystycznego.

¹ J.A. Znak, *Historia liturgii*, Oleśnica 1993, s. 33-34.

1. Początki chrześcijaństwa nad Tygrysem

Tradycja chrześcijańska utrzymuje, że Ewangelię do Mezopotamii i Chaldei zaniósł Apostoł Tomasz. Jego współpracownikami mieli być Addai i Mari². Ewangelizacja dokonała się poprzez Syrię, która już w czasach apostołskich była terenem dynamicznego rozwoju chrześcijaństwa. Antiochia syryjska, po Jerozolimie, stała się ośrodkiem życia kościelnego wyznawców Wcielonego Słowa³. W II wieku, obok Antiochii, która oddziaływała na Syrię zachodnią, dynamicznym ośrodkiem życia kościelnego stała się Edessa. Ona swoim wpływem kształtowała Syrię wschodnią, zatem ludy zamieszkujące nad Tygrysem i Eufratem⁴.

1.1. Asyryjski Kościół Wschodni

Mezopotamia i Chaldeja stanowiły, pod względem politycznym, część imperium perskiego. Panowała w nim religia zaratustriańska⁵. Religia proroka Zaratustry została w 549 r. przed Chrystusem uznana przez perskiego króla Cyrusa za religię oficjalną⁶. W takim kontekście dokonywał się rozwój chrześcijaństwa w Mezopotamii, zatem w Persji. Kościół tego regionu nazywano Kościołem Wschodnim. W IV w. na terenie starożytnej Chaldei ukształtowała się stała hierarchia kościelna. Biskup Selekcji-Ktezyfonu był delegatem patriarchy Antiochii. On miał też pierwszeństwo wśród biskupów tego regionu. Wierni z Mezopotamii i Chaldei pozostawali pod jurysdykcją patriarchy antiocheńskiego⁷.

Kościół w Mezopotamii i Chaldei był zasadniczo nestoriański⁸. W V wieku zerwał on wszelkie związki z Kościołem katolickim. Od 760 r. katolikos

² Współczesna krytyka ustala ich działalność na III w.; zob. R. Janin, *Les Églises orientales et les rites orientaux*, Letouzey & Ané 1997, s. 410.

³ Antiochia była stolicą prowincji Syrii i ogniskiem kultury greckiej. Ewangelizacja rozpoczęła się tutaj ok. 37 roku. Zewangelizowani helleniści, „pochodzący z Cypru i z Cyreny”, także z Jerozolimy, apostołowali wśród pogańskich Greków (Dz 11,20), z których wielu przyjęło chrzest. Tu wyznawców Chrystusa po raz pierwszy nazwano „chrześcijanami” (Dz 11,26); zob. J. Daniélou, *Od początków do końca trzeciego wieku*, w: „Historia Kościoła”, t. I, Warszawa 1984, s. 34.

⁴ D. Gelsi, *Liturgia siro-orientale (caldaica)*, w: „Nuovo dizionario di liturgia a cura di Domenico Sartore e Achille M. Triacca”, Roma 1984, s. 986-987.

⁵ K. Krämer, *Chaldäer*, w: „Lexikon für Theologie und Kirche”, t. II, Herder 1986, kol. 1002-1004.

⁶ P. Briks, *Koniec świata czy apokatastaza? Pozytywne aspekty koncepcji eschatologicznych w Biblii Hebrajskiej*, Warszawa 2005, s. 29.

⁷ R. Janin, dz. cyt., s. 410.

⁸ Nestoriusz urodził się ok. 381 r. w Germanicia w Syrii. Pochodził z rodziny perskiej. Uczył się w szkole w Antiochii. W pobliżu tego miasta wstąpił do klasztoru św. Euprepiusza. Przyjął święcenia prezbiteratu i zasłynął jako kaznodzieja. W 428 r., z woli cesarza Teodozjusza II, został patriarchą Konstantynopola. Gorliwie zwalczał arian i inne herezje. A sam zaczął przeceniać człowieczeństwo Jezusa, wyraźnie ignorując Jego Bóstwo. Monofizytyzm Nestoriusza wyraził się m.in. w jego powątpiewaniu, że w czasie męki Chrystus naprawdę cierpiał. W swych kazaniach kwestionował on też prawdę o Maryi jako Bogarodzicy (Theotókos). Uważał, że kult Maryi jako Bożej Rodzicielki, rozpowszechniony w Kościele, jest błędny. Ona jest matką człowieka – Chrystusa,

nestoriański uczynił Bagdad swoją stolicą biskupią. W XIV w. Kościół ten doświadczył dramatu najazdu mongolskiego pod wodzą Temerlana. Wtedy nasiliły się próby zbliżenia się nestorian do Kościoła rzymskiego. W XVI wieku, od 1552 r., nastąpiła seria konwersji biskupów nestoriańskich i przyłączenie się niektórych prowincji kościelnych do Kościoła katolickiego. Wspólnoty kościelne pozostające w jedności ze Stolicą Apostolską nazywano Kościołem chaldejskim w odróżnieniu od asyryjskiego Kościoła wschodniego, który pozostał poza jednością z Rzymem. Oba Kościoły, mimo pewnych różnic teologicznych, liturgicznych i różnic w duchowości, celebrowały sakramenty święte, w tym także Eucharystię, według obrzędów tradycji wschodniosyryjskiej⁹.

1.2. Kościół chaldejski

Katolicy obrządku chaldejskiego, mieszkający na terenach starożytnej Mezopotamii i Chaldei, są nazywani chaldejczykami¹⁰. Uważają się za dziedziców apostolskiej wiary i starożytnej tradycji kościelnej. Katolicką sukcesję na stolicy patriarchalnej zapoczątkował patriarcha Bagdadu, który w 1236 r. nawiązał jedność z Kościołem katolickim¹¹. Zerwanie z nestoriańską tradycją dziedziczenia stolicy patriarchalnej nastąpiło w 1552 r., gdy na patriarchę wybrano Jana Sulakę. Intrygi prowokowane przez środowisko katolika nestoriańskiego Szymona VI Bar-Mâmâ doprowadziły do śmierci patriarchy Jana (†1554). Ale jego następcy pozostali w łączności z papieżem. Noszą tytuł patriarchy Babilonu.

Katolicki patriarcha Babilonu rezyduje w Bagdadzie. W 2007 r. patriarcha Emanuel Karim III Delly został mianowany kardynałem¹². Jego archidiecezja obejmuje Bagdad i Mosul oraz ich okolice. A jurysdykcja patriarchy rozciąga się na chaldejczyków mieszkających w Iranie, Iraku, Turcji, Syrii i Egipcie. Patriarcha wykonuje swoją pasterską troskę o wiernych bezpośrednio albo przez

zatem Christotókos. Sobór w Efezie w 431 r. potępił doktrynę Nestoriusza a jego złożył z urzędu patriarchy Konstantynopola. Cesarz skazał go najpierw na pobyt w jego macierzystym klasztorze, a potem, w 435 r., na wygnanie do Oasis w Górnym Egipcie. Tam Nestoriusz zmarł ok. 450 roku. Zob. F. Drączkowski, *Patrologia*, Lublin – Pelplin 1998, s. 255-260; zob. także *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. I (325-787 r.), opr. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2001, s. 113-114; 117-119.

⁹ Papież Jan Paweł II i Mar Dinkha IV, patriarcha Asyryjskiego Kościoła Wschodniego, w dniu 11 listopada 1994 r. w bazylice św. Piotra w Rzymie podpisali chryzologiczną deklarację, w której stwierdzono, że oba Kościoły w zasadniczych sprawach wiary są jednomyślne. Zob. *Wspólna deklaracja chryzologiczna Kościoła katolickiego i Asyryjskiego Kościoła Wschodu*, <http://www.kuria.gliwice.pl/czytelnia/dokumenty/index.php?numer=3&art=365> (12.02.2009).

¹⁰ *Chiesa cattolica Chaldean* (cattolico orientale), w: „L'enciclopedia newCatholic”, t. 3, L'università cattolica de America 2003, s. 366; *Chiesa cattolica Chaldean*, http://www.worldlingo.com/ma/enwiki/it/Chaldean_Catholic_Church (12.12.2010).

¹¹ R. Janin, dz. cyt., s. 422.

¹² *Katolickie Kościoły Wschodnie*, <http://www.google.com/search?q=chaldejczycy+w+malabarze-&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:pl:official&client=firefox-a> (17.02.2011).

swoich wikariuszy, którzy są biskupami tytularnymi. Na początku XXI w. Kościół chaldejski liczył około 1,5 mln wiernych. Mieszkają oni w Iraku w diecezjach: Elqosh, Ariela, Mosul, Ammadeya, Duhok i Zacho, Basra oraz Kirkuk. (Tam są bardzo prześladowani¹³.) W Turcji mają diecezję Divarbakir. W Iranie natomiast są diecezje w Teheranie, Urmii i Salamas. Chaldejczycy są także w Syrii, Libanie i Gruzji. W Egipcie jest diecezja w Kairze. Diaspora chaldejska w USA stanowi dwie diecezje i liczy około 250 tysięcy wiernych, z tego ok. 100 tysięcy mieszka w Detroit¹⁴.

Od 1866 r. w Mosulu funkcjonowało seminarium dla kształcenia prezbiterów, a od 1877 r. prowadzili je francuscy dominikanie. Powstało również seminarium w Bejrucie, zorganizowane przez jezuitów, i w Konstantynopolu, prowadzone przez kapucynów, a także Instytut Orientalny w Rzymie. Prezbiterów, zgodnie z tradycją wschodnią, nie obowiązuje celibat. Celibatariuszami są biskupi. Istnieje męskie zgromadzenie zakonne św. Antoniego z ok. 75 mnichami, którzy żyją w trzech klasztorach w okolicach Mosulu, a także żeńskie zgromadzenie NMP Niepokalanie Poczętej, liczące ok. 100 siostr¹⁵.

2. Tradycja liturgiczna

Liturgia chaldejska należy do rodziny antiocheńskiej, do obrządku syryjsko-wschodniego. Jest wzorowana na liturgii św. Jakuba Apostoła. Ta zaś rozwinęła się w Jerozolimie i Antiochii. Z Antiochii promieniowała na Mezopotamię i Chaldeę.

2.1. Kościół i naczynia liturgiczne

Świątynie chaldejskie są zawsze orientowane na wschód. Ten zwrot w kierunku wschodnim świadczy o tym, że liturgia chrześcijańska nie jest kontynuacją liturgii Izraelitów, których wzrok podążał w kierunku Jerozolimy. Chrześcijanie patrzą na wschód, w kierunku wschodzącego słońca, czyli Chrystusa¹⁶.

Świątynie chaldejskie są z zasady ubogie. Sanktuarium, nieco podniesione w stosunku do poziomu nawy, jest od niej oddzielone murkiem. Pośrodku niego znajdują się drzwi opatrzone zasłoną. Są one otwierane tylko w pewnych momentach celebracji mszalnej. Ściany kościołów są ozdabiane malaturami w stylu

¹³ D. Werner, *Vergessen und verschwiegen? – Christen im Irak*, http://www.dekadestelle.de/christen_im_irak.htm (03.02.2011).

¹⁴ *Katolickie Kościoły Wschodnie*, art. cyt.

¹⁵ W. de Vries, *Chaldäische Kirche*, w: „Lexikon für theologie und Kirche“, t. II, Herder 1986, kol. 1006.

¹⁶ Zob. J. Ratzinger, *Duch liturgii*, Poznań 2002, s. 61.

bizantyjskim. Zasadniczo nie ma rzeźb. Nie używa się też organów. Nie ma ławek i krzeseł, chociaż w niektórych świątyniach one się pojawiają. Uczestnicy liturgii, zarówno duchowni jak i świeccy, zasadniczo siadają na ziemi na matach lub kościanach. Mężczyźni są oddzieleni od niewiast drewnianą kratą. Niektóre kościoły mają galerie, skąd kobiety uczestniczą w świętych czynnościach liturgicznych¹⁷.

Naczynia do celebracji Eucharystii stanowią: kielich, patena oraz ampułki, ponadto *ripidia*, czyli liturgiczne wachlarze. Kielich ustawia się na korporale¹⁸. Używa się także puryfikaterza do oczyszczenia naczyń liturgicznych. Katolicy używają do celebracji Eucharystii chleba praśnego¹⁹. Ich księgami liturgicznymi są: mszał z rytuałem, zwany *taksa*, lekcjonarz – *kirjana*, epistolarz – *chlibe*, ewangeliarz – *ewangelion*, oraz księga kolekt – *abukalima*. Liturgię mszalną celebrują w języku syrochaldejskim. Jest to dialekt języka syryjskiego. Nie wszyscy go rozumieją, dlatego po proklamacji Ewangelii w tym języku odczytuje się ją w języku ludowym, zatem nowochaldejskim, lub arabskim czy tureckim, stosownie do regionu, gdzie sprawuje się liturgię mszalną.

2.2. Szaty liturgiczne

Szaty liturgiczne chaldejskich katolików były podobne do szat w obrządku łacińskim. To podobieństwo stanowiło swoisty wyraz wierności i przywiązania do Kościoła katolickiego. Od XIX wieku paramenty zawierają tradycyjne elementy sztuki chaldejskiej.

Ubiór lektora chaldejskiego stanowią biała tunika, *sudra*, okrywająca całą postać i biały pasek do jej przywiązania²⁰. Diakon zakłada albę, *cutina*. Stułę nosi na sposób rzymski, albo spada ona swobodnie z ramienia końcami na piersiach i plecach. Prezbiter ubiera humerał, *samvata*, oraz albę z lnu, podobną do diakońskiej, ozdobioną czarnymi krzyżykami na ramionach. Albę przywiązuje białym paskiem. Stułę zaś krzyżuje na piersiach. W użyciu jest jeszcze inna stuła, zwana *kamnikhe*, która ma kształt półszkaplerza mniszego. Zakłada też dwa narekawkę,

¹⁷ R. Janin, dz. cyt., s. 395.

¹⁸ U asyryjczyków jest on ze skóry oślej, na pamiątkę wjazdu Pana Jezusa do Jerozolimy na osiołku, A.J. Nowowiejski, *Msza święta*, t. II, Warszawa 2001, s. 1293.

¹⁹ Asyryjczycy zaś używają chleba kwaszonego i zawsze świeżego. Kapłan go piecze w dniu celebracji. Do wyrabiania ciasta, zwanego *massa*, i pieczenia używa się oddzielnych naczyń. Obrzędowi towarzyszą Modlitwa Pańska i inne modlitwy. Do ciasta dodaje się oliwy, gorącej wody, soli i kwasu. Dołącza się także tzw. *fermentum*, tj. kawałek chleba wcześniej konsekrowanego. Ten zwyczaj nawiązuje do starożytnej tradycji, jakoby Jan Ewangelista nie spożył części chleba podanego apostołom przez Pana Jezusa w Wieczerniku, lecz zachował ją do Zielonych Świąt i użył jej do sprawowania Eucharystii w tym dniu. Częsteczką tą jest używana przez nestorian jako rozczyń do przygotowania chleba do celebracji eucharystycznej. Wypieka się główną hostię (*malca*) i chleby do Komunii św. wiernych. Tamże, s. 1294.

²⁰ Zob. tamże, s. 1292.

epimanitia. Okrywają one przedramiona do łokcia. Ornat prezbitera ma formę kapy bez kaptura. Chaldejczycy nie używają komży.

Arcybiskupi i biskupi noszą podobne szaty liturgiczne jak prezbiterzy, z tym że stuy nie krzyżują na piersiach. Używają kapy z kapturem. Krzyż napierśny wykładają na kapę. Nakrycie głowy ma kształt mitry łacińskiej. Biskupi używają pastorału oraz krzyża ręcznego do błogosławienia. Ten jest ozdobiony długą jedwabną chorągiewką. Nadto patriarcha katolicki nosi paliusz, który otrzymuje od papieża. Barwa szat liturgicznych nie jest definitywnie określona. Może być dowolna, ale jednakowa podczas danej celebracji liturgicznej. Liturgię żałobną i celebracje okresu Męki Pańskiej celebruje się zwykle w szatach koloru fioletowego lub czarnego. Chaldejczycy używają zarówno kalendarza juliańskiego, jak i gregoriańskiego²¹.

3. Liturgiczna struktura mszy świętej

Do celebracji Eucharystii chaldejczycy używają trzech anafor²². Najbardziej starożytną jest modlitwa eucharystyczna autorstwa św. Addai i Mari²³. Używa się jej prawie przez cały rok. Ta anafora nie miała słów konsekracji²⁴. Drugą anaforę ułożył biskup z Mopsuestii w Cylicji, Teodor²⁵. Jest ona używana od pierwszej

²¹ Tamże, s. 1293.

²² Zob. A. Hänggi – J. Pahl, *Prex eucharistica, Textus e veris liturgii antiquioribus selecti*, Fribourg Suisse 1968, s. 375-396.

²³ A. Gelston, *The Eucharistic Prayer of Addai and Mari*, Claredon Press, Oxford 1992; J.F. Goggin, *Liturgy of Addai and Mari*, http://www.nestorian.org/liturgy_of_addai_and_mari.html. (21.01.2011); *Anafora Apostołów Adaja i Mari*, w: „Wieczera Mistyczna. Anafory eucharystyczne chrześcijańskiego Wschodu”, Warszawa 1988, s. 277-282.

²⁴ Odnośnie do anafory Addai i Mari, w której brak słów ustanowienia, Kościoły chaldejski i asyryjski uznały, że w całym obrzędzie eucharystycznym jest obecny ich sens: „The words of Eucharistic Institution are indeed present in the Anaphora of Addai and Mari, not in a coherent narrative way and ad litteram, but rather in a dispersed eucharological way, that is, integrated in successive prayers of thanksgiving, praise and intercession”. Postanowiono także, iż ze względów pastoralnych i ekumenicznych katolicy chaldejscy i chrześcijanie asyryjscy mogą wzajemnie korzystać z posługi kapłańskiej, także uczestniczyć w celebracji Eucharystii i przyjmować Komunię św.; Pontifical council for promoting christian unity, *Guidelines for admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian church of the East* (20.07.2001), http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/documents/20011025_chiesa-caldea-assira (13.02.2009); zob. Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, *Wskazania dotyczące dopuszczania do Eucharystii między Kościołem Chaldejskim i Asyryjskim Kościołem Wschodu* (20.07.2001), <http://www.jezuici.pl/mbla-za/articles.php?lng=pl&pg=150> (13.02.2009).

²⁵ Teodor z Mopsuestii urodził się ok. 350 roku w Antiochii. Studiował u słynnego retora Libaniosa, razem z Janem Chryzostomem, z którym związał się przyjaźnią na całe życie. W wieku około 20 lat wstąpił razem z nim do klasztoru w pobliżu Antiochii, kierowanego przez Diodora, przyszłego biskupa Tarsu. W wieku 33 lat został wyświęcony na prezbitera przez biskupa Antiochii Flawiana. W 392 r. został biskupem Mopsuestii w Cylicji. Zasłynął dzięki wiedzy i prawowiernej nauce. Został wmieszany w spory nestoriańskie. Jego niezbyt precyzyjna nauka o Chrystusie człowieku i Bogu, jako o dwóch przedmiotach oddzielonych nawzajem od siebie, została zrozumiana jako uznanie

niedzieli adwentu do Niedzieli Palmowej i w uroczystości okresowe²⁶. Trzecia anafora jest przypisywana Nestoriuszowi²⁷. Jest stosowana kilka razy w roku liturgicznym, mianowicie: podczas uroczystości Epifanii i św. Jana Chrzciciela oraz w święto Doktorów greckich i w środę tygodnia Niniwitów, poprzedzającego wielki post, oraz w Wielki Czwartek. Jest podobna do anafory św. Jana Chryzostoma. Katolicy chaldejscy te trzy modlitwy eucharystyczne nazywają liturgią pierwszą, drugą i trzecią. W praktyce liturgicznej wykorzystuje się je wszystkie, odpowiednio łącząc teksty. Tak w anaforze Addai i Mari znalazły się słowa konsekracji²⁸.

3.1. Wstępne obrzędy mszalne i procesja wejścia

Przewodniczący celebracji rozpoczyna przygotowanie do sprawowania Eucharystii od umycia rąk w zakrystii²⁹. Przy tej czynności modli się: „Udziel, Panie, ręką moim mocy do wytarcia wszelkiej zmazy, abym bez plamy na duszy i na ciele służył Tobie, Ojcie i Synu i Duchu Święty, na wieki”. Następnie wkłada szaty liturgiczne: humerał, albę, którą przywiązuje paskiem, narekawkę – mankietniki, stułę oraz ornat w postaci kapy. Tym czynnościom towarzyszą odpowiednie modlitwy.

Celebrans, idąc do ołtarza, jest zwykle poprzedzany przez diakona i ministrantów. Podczas procesji wejścia modli się psalmami, błagając między innymi: „Panie miłosierny, odpuść mi występki i grzechy”. Następnie mówi: „W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój i dobra nadzieja synom ludzkim po wszystkie czasy na wieki”. Ministranci odpowiadają: „Amen, błogosław, Panie!”, i recytują Modlitwę Pańską.

Przed introitem, *marmita*, celebrans odmawia specjalną orację. Prosi w niej Boga, by mógł „z sercem i myślą wolną od zmazy i od myśli brudnych, w czystości” wielbić Go i dostąpić zbawienia. Po ukończeniu śpiewu *marmity* przez

w Chrystusie dwóch osób. Zmarł w 428 roku. Jego doktryna została potępiona po jego śmierci, dopiero na Soborze Konstantynopolskim II w 553 roku; zob. F. Drączkowski, dz. cyt., s. 240-244.

²⁶ Tytuł tej Mszy brzmi: *Missa D. Theodori Interpretis, quae celebratur a Dominica prima usque ad Dominicam Oschanae*. Zob. E. Mazza, *La struttura dell'anafora nelle Catechesi di Teodoro di Mopsuestia*, w: *Ephemerides Liturgicae* 69 (1982), s. 633-657; *Anafora Teodora z Mopsuestii*, w: „Wieczera Mistyczna”, dz. cyt., s. 282-291.

²⁷ Zob. *Anafora Nestoriusza*, w: „Wieczera Mistyczna”, dz. cyt., s. 291-297.

²⁸ Od pontyfikatu patriarchy Jana Sulaki (†1554) nie istnieją żadne dokumenty, które by domagały się wstawienia do anafory Addai i Mari narracji o ustanowieniu Eucharystii. Natomiast gdy chaldejczycy w Malabarze zjednoczyli się z Rzymem, co miało miejsce na synodzie w Diamper w 1599 r., któremu przewodniczył prymas Indii Aleksy Menezes, postanowiono, by formuła konsekracji była podobna do formuły rzymskiej oraz by po konsekracji chleba i wina było podniesienie i klękanie. A.J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1296-1320.

²⁹ Na podst. A. J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1296-1321; zob. *Messe, de L'Eglise d'Orient (Assyrienne, Chaldéenne, Malabar)*, Nouvelle traduction partielle, par mgr Petrus Yousif, Vicaire Patriarcal, Professeur l'Institut Catholique de Paris et à l'Institut Oriental de Rome, Paris 2005.

chór, celebrans oddaje cześć ołtarzowi, mówiąc trzykrotnie „alleluja!”. Diakon zaś zachęca: „Módlmy się! Pokój niech będzie z nami”. A przewodniczący celebracji odmawia modlitwę przed antyfoną, *runitą*, która treściowo nawiązuje do charakteru dnia liturgicznego. Następnie odmawia modlitwę przed hymnem przypadającym na ten dzień, *laku mara*. W tym momencie zostaje ściągnięta zasłona ołtarzowa. Po okadzeniu ołtarza i wiernych wybrzmiewa śpiew trisagion: „Święty Boże! Święty Mocny! Święty Nieśmiertelny, zmiłuj się nad nami! Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu! – Qaddisha Alaha, Qaddisha Helthana, Qaddisha La Mayotha, zthrahemmalain. Shouha Lawa W-Lawra Walrouha Dqodsha, Min Alam Wathamma Lalam. Ameen”³⁰.

3.2. Liturgia czytań

Czyta się lekcję, epistołę i Ewangelię³¹. Lekcję czyta lektor. Przed rozpoczęciem lektury ukazuje wiernym lekcjonarz i zachęca ich: „Siedźcie w pokoju”, oraz zapowiada księgę Pisma Świętego, z której jest wzięta perykopa. Następnie prosi celebransa o błogosławieństwo. Ten, udzielając go, mówi: „Niech będzie błogosławiony Pan wszechrzeczy, który przez naukę świętą uczynił nas mądrymi i niech miłosierdzie jego spłynie na lektora i słuchaczy na wieki”. Po przeczytaniu lekcji wykonuje się odpowiedni śpiew. Epistołę czyta diakon. Stanowi ją perykopa z listów św. Pawła lub innych tekstów Nowego Testamentu. Diakon także otrzymuje błogosławieństwo od celebransa. Ewangelię czyta prezbiter. On z ewangeliarzem wychodzi z sanktuarium. Poprzedzają go ministranci ze świecami i kadzielnicą. Diakon śpiewa „alleluja” i werset psalmu z danego dnia. On też zachęca zgromadzonych: „Stójmy gotowi i słuchajmy Ewangelii świętej”. Po proklamacji Ewangelii przez celebransa lud woła: „Chwała Tobie, Chrystusowi, Panu naszemu”. Teraz głosi się homilię. Po niej następuje modlitewna litania, której przewodniczy diakon albo chór. Wśród intencji są prośby o pokój i zgodę, o ład w całym świecie i we wszystkich Kościołach, o dobre powietrze i obfite plony w roku, także za królów i wszystkich sprawujących władzę w świecie, również za duchowieństwo, oraz za wszystkich ludzi, a nade wszystko za uczestników liturgii³².

3.3. Przygotowanie darów ofiarnych

Celebrans przygotowuje hostię i kielich przy ołtarzu. Hostię składa na patenie. Wlewając wino do kielicha, czyni to w formie krzyża. Podobnie wlewa

³⁰ Zob. *Chaldean Mass*, www.faswebdesign.com/ECPA/Worship/ChaldeanMass.html (13.02.2009).

³¹ A.J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1297.

³² Tamże, s. 1301.

wodę do kielicha. Tym czynnościom towarzyszą odpowiednie modlitwy³³. Jedną z nich wygłasza, wykonując gest wyciągniętych rąk nad uczestnikami celebracji. Ci wtedy stoją pochyleni. Po zakończeniu tej modlitwy odsyła się katechumenów³⁴ a przewodniczący zgromadzenia obmywa ręce.

Liturgia eucharystyczna jest przeniknięta modlitwami, w których zgromadzony Kościół wyznaje, że Chrystus ofiarował się dla odkupienia ludzkości. On nakazał celebrować pamiątkę swojej śmierci, pogrzebu i zmartwychwstania. On też przyjmie tę eucharystyczną ofiarą swego ludu. Celebrans prosi Boga, by uczestnicy tej celebracji byli godni stać przed ołtarzem i składać z żywą wiarą ofiarę duchową.

Teraz wybrzmiewa symbol nicejski i modlitwa ofiarowania. Symbol wypowiada diakon, stojąc przy drzwiach sanktuarium. To wyznanie kończy celebrans słowami: „Bóg, Pan wszechświata, niech będzie z nami wszystkimi przez łaskę i miłosierdzie swoje na wieki. Amen!”. Następują modlitwy wstawiennicze za patriarchów katolickich i biskupów, wszystkich prezbiterów i diakonów, także młodzieńców i dziewice, oraz za wszystkich, którzy zmarli i odeszli z tego świata w prawdziwej wierze. Wspólnota modli się również za wszystkich królów, którzy kochali Chrystusa, i za wszystkich proroków, apostołów, męczenników, także za wszystkich wyznawców Wcielonego Słowa³⁵.

Przewodniczący klęka przy ołtarzu i całuje go najpierw pośrodku, potem z lewego i prawego boku. Teraz następuje pocałunek pokoju wiernych. Diakon zachęca: „Udzielcie sobie nawzajem pokoju w miłości Chrystusowej”. Wszyscy udzielają sobie pocałunku pokoju. Następują kolejne modlitwy wstawiennicze.

3.4. Anafora

Modlitwę eucharystyczną rozpoczyna prefacja z aklamacją „Święty”³⁶. Na początku prefacji wybrzmiewa *quanona*. Jest to modlitwa śpiewana przez kapłana. Tu

³³ „Boże, który przyjąłeś Noego do arki i Abrahama na szczyt góry, i Dawida na plac Arauny Jebuzejczyka i Eliasza na górę Karmelu i denary wdowy do skarbcza świątyni; przyjmij, Panie, Tę ofiarę z rąk moich nędznych i grzesznych i dla niej racz pamiętać dobrze i miłościwie o żywych i umarłych, za których jest złożona, i błogosław mieszkaniom tych, którzy ją składają. Amen. [...] Wino, które dla nas jest wizerunkiem Krwi, wypływającej z boku Syna ukochanego, Pana naszego, Jezusa Chrystusa, wlewam do kielicha tego, kielicha zbawienia, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki. [...] Wodę, która jest dla nas wizerunkiem wody wypływającej z boku Syna ukochanego, Pana naszego, Jezusa Chrystusa, wlewam do kielicha tego, kielicha zbawienia, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki! [...] Miesza się woda z winem i wino z wodą i staje się dwoje w jednym w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki. Amen”. Tamże, s. 1302.

³⁴ Diakon wołał do katechumenów: „Kto nie przyjął chrztu, niech wyjdzie! Kto nie otrzymał znaku życia, niech wyjdzie!”. Tamże, s. 1304.

³⁵ Tamże, s. 1306.

³⁶ *Anafora Apostołów Addaja i Mariego*, w: „Wieczera mistyczna”, dz. cyt., s. 277.

brzmi ona tak: „Łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa, miłość Boga Ojca i jedność w Duchu Świętym, niech będą z wami wszystkimi, teraz i zawsze, i na wieki wieków”. W dialog prefacyjny włącza się diakon, który mówi: „Pokój niech będzie z nami”. Celebrans zaś, klęcząc przed ołtarzem, recytuje *kušapa*, co oznacza błaganie. Modli się: „Panie, Panie, daj mi jasne oblicze przed Tobą, abyśmy z ufnością, która od Ciebie pochodzi, sprawowali tę ofiarę żywą i świętą, z sumieniami czystymi od wszelkiej niegodziwości i smutku. Zasiej w nas, Panie, miłość i zgodę wzajemną między nami i wszystkimi ludźmi”³⁷.

Pierwszą część prefacji wypowiada głośno. Mówi między innymi: „Godne chwały wszystkich ust i wyznawania przez wszystkie języki, czci i wywyższenia przez wszystkie stworzenia jest czcigodne i chwalebne imię [Trójcy] Ojca i Syna, i Ducha Świętego; On stworzył świat w swej łaskawości i jego mieszkańców w swej miłości. On zbawił ludzi w swej łaskawości i okazał umarłym wielkie dobrodziejstwa. Majestat Twój, Panie, błogosławią i wielbią tysiące tysięcy Mocy niebieskich i dziesiątki tysięcy miriad świętych Aniołów, Zastępy duchowe, słudzy ognia i ducha sławią Twoje imię i ze świętymi Cherubinami i duchowymi Serafinami ofiarują Twojej wspaniałości uwielbienie”³⁸.

Dalej kapłan modli się w ciszy. Wychwala Boga wszechmocnego, który jest obecny we wszystkich miejscach, ale nie jest objęty żadnym miejscem. Wielbi Jezusa Chrystusa, który jest nadzieją wierzących. W Nim otrzymują oni znajomość Ducha Świętego, Ducha prawdy. Przed Trójcą Świętą stoją aniołowie i archaniołowie. Oni wszyscy zgodnie i bez przerwy wielbią Boga, wołając: „Święty”. Chór włącza się w śpiew tej aklamacji: „Qaddish, Qaddish, Qaddish Marya Alaha”³⁹. Podczas śpiewu celebrans pochylony przed ołtarzem przyzywa Boże miłosierdzie i przygotowuje się do konsekracji chleba i wina.

W post sanctus wspomina, że Wcielone Słowo, ukryte w łonie Boga Ojca, nie poczytało swej równości z Ojcem „za drapiestwo”. Wcielony Syn Boży, umiłował ludzi, spłacił dług grzechów rodzaju ludzkiego. Oddał siebie w ofierze za wszystkich i swoją drogocenną Krwią odkupił całą ludzkość. On zstąpił do piekieł i rozwiązał więzy śmierci. Jest prawdziwą Paschą, bo ofiarował się za grzeszników.

Opowiadanie o ustanowieniu Eucharystii celebrans wypowiada podniesionym głosem. Śpiewa zaś słowa konsekracji: „Bierzcie, jedzcie z tego wszyscy, to jest Ciało moje, co za was będzie łamane na odpuszczenie grzechów!”. Chór odpowiada: „Amen!”. Celebrans kontynuuje: „I podobnie także w kielichu zmieszał wino

³⁷ Tamże, s. 278.

³⁸ Tamże.

³⁹ *Chaldean Mass*, dz. cyt.

z wodą i błogosławił, dzięki czynił, sam pił i dał uczniom swoim, mówiąc: Bierzcie, pijcie z niego wszyscy, śpiewa głośno, to jest Krew moja Nowego Testamentu, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów”. Chór: „Amen!”. Celebrans wielbi Chrystusa eucharystycznego przez przyklęknięcie⁴⁰.

W następującej anamnezie wspomina się chrzest Jezusa, Jego krzyż, pogrzeb, zmartwychwstanie trzeciego dnia, wniebowstąpienie i zajęcie miejsca po prawicy Ojca. Anamneza przechodzi w modlitwę ablacyjną: „I ofiarujemy Tobie tę ofiarę żywą, świętą, miłą, chwalebłą, straszliwą, wielką i niepokalaną, za wszystkie stworzenia i za Kościół święty, apostołski, katolicki, który od krańców do krańców ziemi się rozciąga, aby zachował go bez wstrząśnień i szkód, jakie sprowadzają zgorzenia”.

W rozbudowanej modlitwie wstawienniczej celebrans wspomina papieża rzymskiego, patriarchę, metropolitę, wszystkich biskupów świata, którzy głoszą zdrowe słowo wiary prawdziwej, wszystkich prezbiterów i diakonów oraz cały lud. Wspomina także tych, którzy rozdają ubogim jałmużny. Celebrans modli się również o pokój, urodzaje ziemskie, za mieszkańców miejscowości, oraz wszystkich, którzy są w utrapieniach, uciskach, prześladowaniach i smutkach⁴¹.

Teraz następuje rozbudowana epikleza, *Nethe mar*. Ma ona charakter epiklezy konsekracyjnej i komunijnej: „Niech zejdzie i spocznie na tej ofierze, którą składamy Tobie, i niech błogosławi ją, poświęci, uczyni chleb ten i kielich Ciałem i Krwią Pana naszego, Jezusa Chrystusa, przemieniając je i uświęcając mocą Ducha Świętego, aby przyjęcie tych tajemnic chwalebnych i świętych posłużyło wszystkim, którzy w nich uczestniczą, na żywot wieczny i na zmartwychpowstanie, na przebłaganie dusz i dla otrzymania światła prawdy Twojej, dla wzmocnienia nadziei w Tobie i dla zbawienia wiecznego, któreś obiecał nam przez Pana naszego, Jezusa Chrystusa”. Chór kończy modlitwę aklamacją „Amen!”⁴².

Teraz celebrans podnosi Hostię. Trzyma ją obiema rękami i patrząc na nią, mówi: „Imieniu Twojemu, Panie nasz, Jezu Chryste, niech będzie uwielbienie i hołd majestatowi Twemu na wieki. Amen! Chleb jest żywy i ożywiający, który z nieba zstąpił i daje życie światu wszystkiemu, z którego ci, którzy pożywają, nie umierają, i ci, którzy go jedzą, odkupieni są i pojednani, i żyją przezeń na wieki!”. Chór: „Amen!”. Następnie całuje Hostię w formie krzyża, nie dotykając jej jednak wargami. Mówi przy tym: „Chwała Tobie, Panie, za niewysłowione dary Twoje, na wieki!”. Chór: „Amen”. Kontynuuje: „Przybliżyliśmy się, Panie, w wierze prawdziwej imienia Twego do tych tajemnic świętych i łamiemy w miłości Twojej, i znaczymy

⁴⁰ A.J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1310.

⁴¹ Tamże, s. 1312.

⁴² Tamże, s. 1314.

przez miłosierdzie Twoje: Ciało i Krew Ożywiciela naszego, Pana naszego Jezusa Chrystusa, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki!”. Chór: „Amen!”. Po przełamaniu Hostii na dwie części, jedną z nich kładzie na patenie, drugą zaś kreśli znak krzyża nad kielichem. Przy tej czynności mówi: „Żegna się drogocenną Krew ożywiający Ciałem Pana naszego Jezusa Chrystusa, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki!”. Chór: „Amen!”. Po zanurzeniu zaś tej części Hostii w Krwi kreśli nią znak krzyża nad Hostią leżącą na patenie. Mówi przy tym: „Żegna się Ciało święte Krwią pojednawczą Pana naszego Jezusa Chrystusa, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, na wieki!”. Chór: „Amen!”. Składa ją na patenie.

Teraz celebrans, podnosząc kielich, modli się: „Odłączone są i poświęcone i dokonane, spełnione i zjednoczone, pomieszane i połączone oraz poznaczone te tajemnice chwalebne i święte, ożywiające i Boże, jedna z drugą, w imię czcigodnej chwały pełnej Trójcy uwielbionej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego, aby były nam, Panie, na odpuszczenie win i przebaczenie grzechów, i na wielką nadzieję zmartwychwstania, i życie nowe w królestwie niebieskim dla nas i dla Kościoła świętego Chrystusa, Pana naszego, tu i w każdym miejscu, teraz i zawsze, i na wieki wieków. Amen”⁴³. Kolejne modlitwy, które prezbiter odmawia po zdjęciu welonu z kielicha są dalszym przygotowaniem do Komunii św.

3.5. Obrzędy komunijne

Obrzędy komunijne rozpoczyna zachęta diakona: „Wszyscy my z bojaźnią i ze czią zbliżmy się do tajemnic Ciała i Krwi drogocennej Zbawiciela naszego! Z czystym sercem i z wiarą prawdziwą wspomnijmy na Jego mękę i rozważajmy Jego zmartwychwstanie! Dla nas bowiem jednorodzony Syn Boga wziął od nas, ludzi, ciało śmiertelne i duszę rozumną, pojmującą i nieśmiertelną, a przez prawo swoje ożywiający i przykazania swoje święte przeprowadził nas z błędu do poznania prawdy. Po wypełnieniu całego dzieła zbawienia za nas, jako pierwociny naszej natury, wycierpiał krzyżową mękę i z martwych powstał. Wstąpił na niebiosa i oddał nam tajemnice święte, abyśmy w nich wspominali o wszystkich łaskach Jego względem nas! My więc z miłością wielką i wolą pokorną przyjmijmy dar żywota wiecznego. Z modlitwami czystymi i skrucą doskonałą uczestniczymy w tajemnicach Kościoła, w nadziei pokutnej, odwracając się od upadków naszych i czyniąc pokutę za grzechy nasze, błagając o miłosierdzie i przebaczenie Boga, Pana wszechrzeczy, i przebacząc winy braciom naszym”. Chór: „Niech Pan przebaczy grzechy i winy sług swoich”⁴⁴.

⁴³ Tamże, s. 1316.

⁴⁴ Tamże, s. 1317.

Celebrans, po połamaniu Hostii na kilka części dla komunikujących, wygłasza zachętę do Modlitwy Pańskiej. Wybrzmiewa modlitwa, której nauczył sam Chrystus: „Baban deele bishmaya. Payish mqodsha shim-moukh. Athya malkou-thoukh. Hawe ejbonoukh. Dikh delee bishmaya hadakh humm bara. Hallan loukma sunqana didyou. Wshwow ttalan gnahan wikh-ttya-than, dikh d-humm akhni shweqlan ta ana dimtu' dela ellan. W-la mabeeretan bjouraba. Ella mkhaleslan min beesha. Msabab diyoukh eela malkoutha w-khela wtesh-bahta l-alam almeen. Ameen”⁴⁵. Po jej recytacji celebrans podniesionym głosem oznajmia: „Święte przystoi świętym w doskonałości! – Qodsha l-qaddishe yaai bshalmotha”. Chór wyznaje: „Jeden Ojciec święty, jeden Syn święty, jeden Duch Święty! Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu na wieki wieków. Amen – Hath awa qaddisha. Hath bra qaddisha. Hath rouha qaddisha. Shouha lawa w-lawra walroha qaddisha. Laalam aalmin ameen”⁴⁶. Po rozsunięciu zasłon diakon, przy wejściu do sanktuarium, mówi: „Chwalcie Boga żyjącego!”⁴⁷. A lud dodaje: „Niech będzie Mu uwielbienie w Jego świątyni, a nad nami miłosierdzie i miłość Jego na każdy czas, zawsze – Teshbohta leh beaite waalain ramhaow wahnaneh bkholhon zonee weddane”⁴⁸.

Celebrans, przyjmując Komunię pod postacią chleba, prosi: „Panie, Chryste, no-szę bogactwa miłosierdzia Twego. Okaż na mnie, chociaż niegodny jestem, wielkość mocy straszliwej swojej tajemnicy, którą ja spożywam, przez łaskę Twoją”. Przyjmując zaś Komunię pod postacią wina, wypowiada słowa: „Cóż oddam Panu za wszystko, co mi dał? Kielich zbawienia wezmę i imię Pańskie wzywać będę! Prośby moje czynił będę Panu przed wszystkim ludem jego! Kielich Krwi swojej drogocennej zmieszałeś na uciecie swojej dla mnogości biesiadników swoich, o Oblubieńcze niebieski, i nim napoiłeś grzeszność moją! Chwała Tobie dla miłości twojej niewysłowionej, na wieki. Amen”.

Katolicy chaldejscy przyjmują Komunię św. pod jedną postacią. Celebrans, podając Ciało Pańskie, włącza do formuły komunijnej imię komunikującego. „Ciało Pana naszego daje się szanownemu wiernemu N.N. na odpuszczenie grzechów”.

Po komunii następuje uwielbienie w formie modlitwy. Uwzględnia ona charakter dnia liturgicznego. Diakon zaś ogłasza: „Wszyscy więc my, którzyśmy po dar łaski Ducha Świętego przyszli i stali się jego godnymi i uczestnikami tajemnic tych chwalebnych i świętych, ożywiających i Bożych, wyznawajmy wszyscy razem i uwielbiamy Boga, który nam je dał”. Lud: „Chwała Mu za dar jego niewysłowiony!”⁴⁸.

⁴⁵ *Chaldean Mass*, dz. cyt.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ A.J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1318.

⁴⁸ Tamże, s. 1320.

3.7. Obrzędy zakończenia

Rozpoczyna je zachęta diakona: „Módlmy się! Pokój niech będzie z nami”. Po niej celebrans, stojąc przed środkiem ołtarza, modli się: „Odpowiednią rzeczą jest, Panie, każdego dnia, i sprawiedliwą jest rzeczą w każdym czasie, i słuszną jest rzeczą w każdej godzinie, ciebie wielbić, czcić i wysławiać straszliwe imię majestatu twego, który z łaski swojej, Panie, naturę słabą ludzi śmiertelnych uczyniłeś godną, iżby wielbiła imię Twoje z aniołami i uczestniczyła w tajemnicach darów Twoich i wznosiła Bóstwu Twojemu najwyższemu wyznanie i chwałę w każdym czasie, Panie wszechrzeczy, Ojcze i Synu, i Duchu Święty, na wieki”. Albo odmawia podobną orację.

Teraz wybrzmiewa po raz drugi Modlitwa Pańska. Ona poprzedza ostatnie błogosławieństwo. Wygłasza je celebrans poza sanktuarium. Formuła benedykcyjna zmienia się w zależności od dnia liturgicznego. W niedzielę brzmi następująco: „Który błogosławił nam błogosławieństwem duchownym w niebiosach przez Jezusa Chrystusa, Pana naszego, który wezwał nas do królestwa swego i powołał, i przyprowadził nas do tych dóbr niewymownych, które nie przechodzą i nie psują się, i nie mają końca – jako objawił i obiecał nam. Podczas swego nauczania ożywiającego i mówił do rzesz błogosławionych uczniów swoich: «Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam: Kto pożywa Ciała mego i pije Krew moją we mnie trwa, a ja w nim, a ja go wzbudzę w ostatni dzień i na sąd nie powołuję go, ale uczynię, że przyjdzie ze śmierci do żywota wiecznego» – niech błogosławi rzeszę naszą i niech zachowa stan nasz, i oświeca lud nasz, który przybył i weselił się mocą tajemnic chwalebnych i świętych, ożywiających i Bożych! Znakiem żywym krzyża Pańskiego będzie przeżegnanie i ubezpieczenie od wszelkich zasadzek jawnych i tajnych, teraz i zawsze, i na wieki wieków”. Czyni znak krzyża nad ludem, który odpowiada: „Amen”⁴⁹. Teraz lud rozchodzi się do domów. Przewodniczący celebracji podczas porządkowania naczyń odmawia modlitwy dziękczynne.

Zakończenie

Celebracje liturgiczne są sakramentalnym uobecnianiem czynów zbawczych Chrystusa. „W naszych czynnościach liturgicznych nic nie jest ważniejsze od tego, że w sposób niewidzialny, lecz rzeczywisty, działa tu Chrystus przez swojego Ducha”⁵⁰. W liturgii Chrystus uświęca ludzi i wraz z nimi, ożywionymi miłością Ducha Świętego, oddaje chwałę Ojcu.

Obrzędy mszalne, różne w różnych rodzinach liturgicznych i obrządkach, stanowią sposób zrozumiałej komunikacji niewyraźalnych treści zbawczej miłości

⁴⁹ A.J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 1321.

⁵⁰ Jan Paweł II, List *Vicesimus quintus annus*, Watykan 1988, nr 10.

wcielonego Syna Bożego. Poznanie tych obrzędów uświadamia, że ludzie różnych kultur potrzebują własnych obrzędów mszalnych, zatem gestów, tekstów, szat liturgicznych czy wystroju świątyni. Ta różnorodność nie jest wyrazem samowoli i dlatego nie niszczy jedności Kościoła. Jest natomiast pomocą w świadomym, czynnym i pełnym uczestnictwie w celebracjach misterium paschy Chrystusa. Jest też wyrazem bogatego religijnego patrymonium Kościołów lokalnych.

Celebrazione eucaristica nella Chiesa Caldea

I caldei sono un antico popolo semitico. Nel X secolo (a. C.) vennero dall'Arabia del Sud sul territorio babilonese, oggi Irak. Loro evangelizzatore, secondo la tradizione cristiana, fu l'Apostolo Tommaso. La chiesa caldea rimane in comunione con la Sede Apostolica di Roma. Accanto ad essa vi è la chiesa nestoriana dell'Oriente, chiamata anche assira. Ambedue le comunità ecclesiali hanno riconosciuto la validità dei sacramenti e possono partecipare reciprocamente ai beni della celebrazione eucaristica.

La liturgia caldea è celebrata nella lingua siriana, la quale è un genere particolare dell'aramaico. In uso liturgico ci sono 3 anafore. L'anafora di Addai e Mari usata dagli assiri non contiene le parole dell'istituzione. I caldei usano poi anche l'anafora di Teodoro di Mopsuestia e in alcune feste, come ad esempio l'Epifania, San Giovanni Battista o il Giovedì Santo, l'anafora di Nestorio.

I cattolici caldei utilizzano per l'eucaristia il pane azzimo. La comunione eucaristica invece la fanno sotto un'unica specie.